

intellectionem plenissimam, non producitur ut *forma intelligendi*, sed ut *imago in qua*. Contrarium accidit in verbo creato, quod et producitur ex indigentia intellectus, et non illum supponit intelligentem, sed est forma, qua intellectus redditur intelligens.... Quare Verbum divinum partim convenit cum verbo creato interno, partim cum externo. Convenit cum interno, quatenus per intellectum oritur realiter a Patre; convenit cum externo, quatenus supponit suum principium pro priori originis perfectissime intelligens. Nemo dubitat, quin super hac re paritas a divinis ad creata non valeat in omnibus. Alioquin sicut *omne intelligere in nobis proprie loquendo est dicere*, ut ait D. Thomas (1); ita in Deo intelligere absolutum, prout est commune tribus Personis, esset proprie dicere; quod tamen falsum esse constat, cum Filius et Spiritus Sanctus proprie intelligant, et non proprie dicant, quia verbum non producunt.... Quare intelligere Dei, solum prout terminatum et quasi contractum per subsistentiam Patris, quo sensu vocatur intelligere *notionale*, proprie est dicere. Sed de his Theologis (2). Qui vero plura volet, veteres auctores adeat.

ARTICULUS IV

Utrum verbum distinguatur ab intellectione vel cognitione, ac producat media aliqua actione.

73. Salebrosissimam aggredior controversiam, quæ quamvis ad naturam verbi et cognitionis magis enucleandam instituit solebat a veteribus Philosophis, nescio tamen, an non rem magis obscuret; tanta est opinandi varietas, tanta subtilitas disputandi. Nihilominus haud inutile crediderim fore, si saltem doctissimorum virorum sententias exponam, unde pateat cunctis, quousque pervenire hactenus potuerit vel præclarissimorum acumen ingeniorum in hac plenissima negotii inquisitione. *Intelligens.... intelligendo ad quatuor*

et status questionis aperitur.

- (1) S. Thom., *de verit.*, quæst. 4, art. 2, ad 5.um
 (2) Lossada, loc. cit. num. 60.

potest habere ordinem, inquit S. Thomas, *scilicet ad rem, quæ intelligitur, ad speciem intelligibilem, qua fit intellectus in actu, ad suum intelligere et ad conceptionem intellectus* (1), nempe verbum. Res, quæ intelligitur, est objectum, cuius in notitiam per actum cognitionis venimus; species intelligibilis, potentiam informans, unum cum ea complet principium cognitionem efficiens; de quibus nulla nobis est in præsentia quæstio, sed solum de cæteris duobus, videlicet de intellectione ac verbo.

§ I.—AN ET QUO PACTO VERBUM DISTINGUATUR AB IPSA FORMALI INTELLECTIONE.

74. Quamvis anceps videtur angelicus Doctor aliquando fuisse circa hanc controversiam (2), postea tamen non uno in loco perspicue realem distinctionem docuit. Nam in laudato nuper loco cum quatuor illa distingisset, sic pergit: *Quæ quidem conceptio (verbum) a tribus prædictis differt... Differt ab actione intellectus: quia prædicta conceptio consideratur ut terminus actionis, et quasi quoddam per ipsam constitutum. Intellectus enim sua actione format rei definitionem, vel etiam propositionem affirmativam seu negativam. Hæc autem conceptio intellectus in nobis proprie verbum dicitur* (3). Et in alio loco: *Verbum intellectus nostri secundum cuius similitudinem loqui possumus de verbo in divinis, est id, ad quod operatio intellectus nostri terminatur, quod est ipsum intellectum, quod dicitur conceptio intellectus (verbum), etc.... Ipsa enim conceptio (verbum) est effectus actus intelligendi* (4).

Sententia S. Thomæ

Cæteri auctores in duas præcipue sese scindunt sententias; prima tenet verbum ab intellectione realiter, vel certe non sola ratione distingui. Hæc est communis Thomistarum et quorundam etiam aliorum; tamen bifariam sustinetur.

ac Thomistarum et quorundam aliorum, qui max in alias scinduntur opiniones.

- (1) S. Thom., *de Potent.* quæst. 8, art. 1. Cfr. *ibid.* quæst. 9, art. 5; opus. *de intellectu et intelligibili*, post init.
 (2) Vide S. Thom. 1.^a dist. 27, quæst. 2, art. 2.
 (3) S. Thom., *de potent.* quæst. 8, art. 1. Cfr. *ib.* quæst. 9, art. 5; et opus. *de intellectu et intelligibili*, non procul ab initio.
 (4) S. Thom., *de verit.* quæst. 4, art. 2. Cfr. *ibid.* art. 1, ad 1.um et opus. *de natura verbi intellectus*.

Alii intellectionem putant esse veram actionem de prædicamento, ejusque terminum esse verbum, quod proinde discrepabit ab intellectione non aliter, ac solet generatim effectus vel terminus actionis discrepare ab actione prædicamentali: qua de re disputavimus in *Ontologia* (1). Ita opinantur PP. Molina (2), Conimbricenses (3) et Franciscus Alphonsus Malpartidensis (4), e nostra Societate, quamquam hic postremus in eo differt a prioribus, quod intellectionem quidem constituat in actione, non tamen in ea actione, per quam intellectus *producit* verbum seu speciem expressam, sed in illa formaliter, per quam intellectus *producit* in se unionem verbi vel speciei expressæ. Thomistæ vero, quibus ad stipulatur e nostratibus P. Alamanni (5), negant cognitionem, sicut generatim ullam actionem immanentem, esse actionem prædicamentalem, sed volunt esse qualitatem vel actionem, reponendam in prædicamento qualitatis. Idque ex eo probant, quia prædicamentalis actio α) infert passionem, β) nec est perfectio operantis, sed termini, ac γ) demum est via et causalitas ad aliud ponendum, ideoque non habet rationem finis ultimate intenti. Atqui cognitio α) per se ac formaliter non infert passionem, sed tanto perfectior est, quanto minus pendet ab immutatione et passione; quamvis enim ante cognitionem necessario adsit in nobis aliqua immutatio propter speciem impressam, qua indigemus ad cognoscendum; ipsa tamen formalis intellectio non fit cum passione, secus enim intellectio ordinaretur ad acquirendam in subjecto formam

(1) Vide *Ontolog.* num. 344, pag. 1017 seqq.

(2) «Præmittendum est... quemadmodum calefacere non est aliud, quam producere calorem; et albefacere non est aliud, quam producere albedinem: ita cognoscere non esse aliud quam potentiam cognoscentem vitaliter, hoc est, per actionem, quæ efficienter per eam ab anima, quæ principium est vitæ, emanat, exprimere, in se ipsa imaginem rei cognoscendæ: cognitio namque operatio est vitalis, quam proinde necesse est efficienter emanare a vivente per potentiam cognoscentem. Imago autem, quæ per cognitionem exprimitur, appellari solet tum notitia, tum etiam species expressa». Molina, In 1.^{am} part. quæst. 12, art. 2, disp. 1. Cfr. quæst. 27, art. 1.

(3) *De anim.* lib. 3, cap. 6, 7, 8, quæst. 3, art. 3.

(4) *De anim.* disp. 13, sect. 3.

(5) *Summ. Philos.*, tertia secundæ, quæst. 96, art. 3.

aliquam, qua acquisita cessaret actio, siquidem, inducta passione per formæ productæ receptionem, cessat actio, et solum remanet passio. At intellectio non cessat per acquisitionem alicujus formæ, quia etiam producto conceptu seu verbo, quod est illius terminus, remanet adhuc intellectio contemplans in eo objectum; immo tum est perfectior intellectio, quando jam perfectum est verbum. Ergo intellectio, formaliter loquendo, non infert passionem, nec respicit terminum vel formam, qua acquisita cesset, sed solum respicit objectum, ut consideratione atactum. β) Intellectio est perfectio ipsius intelligentis, ut patet. γ) Ac demum non se habet ut via et causalitas alicujus termini vel effectus, sed ut perfectio ultimo intenta ab intellectu. Unde intelligitur, quomodo tenere potuerunt perique Thomistæ intellectum non in omnibus intellectionibus producere verbum ullumve terminum ab ipsa intellectione distinctum. Quando vero intellectio producit effectum, nempe verbum, potius ordinat illum ad se, quam e contrario, eo quod perfectio intellectus non est in producendo aliquem effectum, sed in attingendo veritatem; et si producit effectum, nempe verbum, est ut contempletur veritatem, et sic contemplatio est ultimum, quod actuat, perficitque intellectum: unde beatitudo, quæ est summa perfectio intellectus, in actuali intellectione et contemplatione consistit. Intellectio ergo et contemplatio sunt operationes finis, non actiones viæ; et ideo non pertinent ad prædicamentum actionis, quæ tantum est via et causalitas (1). Ideo etiam vocari solet a quibusdam actio grammaticalis, quia quamvis secundum formam grammaticalem videtur actio, et concipitur etiam a nobis quasi via et transitus ad terminum, non tamen est vera actio, nimirum prædicamentalis, et instar viæ ac tendentiæ ad terminum, sed qualitas seipsa immediate fluens ab intellectu absque ulla alia media actione (2). Vel ut alii magis loqui amant, «est actio metaphysica, cujus munus est per modum actus ultimi et secundi actuare ipsum operantem, et sic manere in illo, non autem se habere præcise ut

Cor intellectio
vocatur
actio grammat-
calis,

vel etiam
metaphysica:

(1) Ita fere ad verbum Joannes a S. Thoma, *de anim.* quæst. 11, artic. 1, *Dico* 2.^a

(2) Cfr. Complutenses Carmelitani, *de anim.* disp. 21, quæst. 1, num. 15.

et que dicitur
operatio, prius
quam actio.

via et motus ad rem productam, sicque actio metaphysica de se et formaliter solum respicit pro termino objectum non productum, licet secundario non repugnet produceri (1). Idemque significatur ab aliis, cum dicunt, intellectionem non esse actionem, sed operationem (2). Quamvis enim intellectio vel cognitio non sit actio, nimirum prædicamentalis vel transiens, sed qualitas; continet tamen eminentius rationem fieri et termini producti respectu sui ipsius, quia est qualitas seipsa fluens a potentia informata specie impressa, et simul rationem productivi respectu verbi, quippe quod non procedit ab intellectu vel potentia cognoscitiva nisi media intellectione vel cognitione; et in hoc sensu etiam vocatur operatio, quia est verum exercitium virtutis activæ intellectus (3).

En primam sententiam varie explicatam. Utraque convenit in eo, quod intellectio differt realiter vel ante mentis operationem a verbo: secundum utramque intellectio vel cognitio non est formaliter imago et similitudo objecti, quia hujusmodi similitudo est ipsum verbum. Sed secundum PP. Molina et Conimbricensis intellectio differt a verbo modaliter, sicut actio prædicamentalis differt a termino, at secundum

(1) Joannes a S. Thoma, ibid.

(2) Complutenses ibid., num. 10.

(3) Complutenses, ibid. num. 10, 11 seqq. Id fusiis sic postea applicant iidem Complutenses ex Salmanticensibus (tom. 1, tract. *de Visione Dei*, disp. 2): «Actio immanens, nempe intellectio, et alia jam dicte, ob suam eminentiam ultimamque actualitatem æquivalent actioni transeunti et termino illius; termino quidem, quia est forma et qualitas quedam perfecta, sicut terminus prædicte actionis; actioni vero, quia eminenti modo est ultima actualitas potentia, et consistit in exercitio quodam actualissimo: et ita est forma quedam perfecta, in actuali exercitio et ultima actualitate constituta, qua intellectus actualiter vivit, et objecto vitaliter et intelligibiliter unitur. Unde licet actio transiens, quæ est purum fieri ad prædicamentum actionis spectans, et realiter entitative in esse vitali et fluxu consistens, debeat necessario habere terminum productum ex natura rei ab ea distinctum; cum esse ejus, quippe vitale, sit propter illum, secus vero intellectio: quia non necessario est propter terminum, scilicet verbum, sed terminus et verbum est propter ipsam, ut eo mediante tanquam objecto (modo jam dicto præintellecto) objectum contempletur. Quapropter, quando prædicta intellectio indigerit hoc termino, ex hoc, quod objectum non est actu præsens, et in ratione objecti terminativi non habet sufficientem actualitatem: quia non est de ratione

Thomistas communissime differt sicut res a re (1). Illam quoque reperio dissensionem inter primæ hujus opinionis patronos; nam intellectio, prout importat verbi productionem, dici solet *dictio*, siquidem *dicere* est proferre verbum. Itaque quidam apud Complutenses arbitrantur intellectionem importare duas operationes formaliter et ex æquo diversas, *ditionem* seu productionem verbi, et formalem intellectionem vel perceptionem et contemplationem objecti in verbo (2). Dictionem tamen re non distingui ab intellectione, nec esse duas operationes ex æquo diversas existimant alii Thomistæ communissime cum Aquinate, sic scribente: *Dicere et intelligere differunt: nam intelligere importat solam habitudinem intelligentis ad rem intellectam, in qua nulla ratio originis importatur; dicere autem importat principaliter habitudinem ad verbum conceptum, nihil enim aliud est dicere, quam proferre verbum* (3). De ratione interioris verbi est, quod procedat ab intelligente secundum suum intelligere, cum sit quasi terminus operationis intellectualis, intellectus enim intelligendo concipit, et format intentionem sive rationem intellectam, quæ est

Alia discrepan-
tia inter
prioris opinio-
nis assertores
relate ad
dicere
et intelligere.

ejus esse actualiter intellectum, seu esse actu terminans intellectionem, tunc eadem intellectio quatenus eminenter æquivalat actioni transeunti, estque ultima actualitas agentis, producit elevatiori modo terminum a se distinctum, nempe verbum; quando vero eo non indigerit, ex eo quod objectum est intime præsens, habetque sufficientem actualitatem ad hoc, ut non solum in ratione objecti motivi, sed etiam actu terminativi se ipso immediate uniat cum intellectu, ut in visione beatifica contingit; tunc non producit terminum a se distinctum, quia cum non sit propter illum, sicut actio transiens, sed potius terminus sit propter indigentiam ipsius intellectionis, non producit illum, cum eo non indiget; sed ipsa sola per modum formæ perfectæ, et habentis in se eminenter rationem actionis et termini, procedit ab intellectu, illumque vitaliter et in actu secundo cum objecto unit Hucusque nostri Salmanticensis». Complutenses, loc. cit., num. 99.

(1) Vide Complutenses, loc. cit. num. 41 seqq.; Joann. a S. Thoma, loc. cit.; Martínez de Prado, *de anim.* lib. 3, quæst. 18, paragr. 2; Cosm. de Lerma, *de anim.* lib. 3, quæst. 11; Cardin. Aguirre, *disp.* 99, sect. 5.

(2) Vide Complutenses, loc. cit. num. 52 seqq.

(3) S. Thom. 1^a p., quæst. 34, art. 1 ad 3.um

interius verbum (1). Et alibi: *In nobis dicere non solum significat intelligere, sed intelligere cum hoc quod est ex se exprimere aliquam conceptionem: nec aliter possumus intelligere, nisi huiusmodi conceptionem exprimendo: et ideo omne intelligere in nobis, proprie loquendo, est dicere. Sed Deus potest intelligere sine hoc quod aliquid ex ipso procedat* (et ita divina intellectio, prout est in Filio et Spiritu S., non producit verbum), *quia in eo idem est intellectus et intellectum et dicere, quod in nobis non accidit; et ideo non omne intelligere in Deo, proprie loquendo, dicitur dicere* (2). Nimirum secundum Thomistas, quamvis dicere et intelligere unum realiter sint, differunt tamen vel solum virtualiter, ut quidam volunt (3), vel etiam habitu quodam ac modaliter, ut aliis magis placet (4) dicere essentialiter importat habitum productivi, et respicit terminum ut productum, intelligere vero de se non dicit habitum productivi, nec respicit terminum ut productum, sed ut cognitum. Præterea intellectio, saltem in divinis, potest esse sine dictione, licet non e converso; immo vero etiam in creatis intellectio secundum plures Thomistas datur sine productione verbi vel speciei expressæ, ut v. g. in visione beatifica et in cognitione intuitiva, etc., ut supra retulimus (5). In hac ergo sententia intellectio vel cognitio non est formaliter imago et similitudo objecti, sed secundum P. Molina est actio, qua exprimitur, et pingitur ejusmodi imago, quæ est verbum; secundum Thomistas intellectio (secundum formalitatem dicendi) est actio producendi vel pingendi imaginem, simulque (secundum formalitatem cognoscendi) actio contemplandi imaginem et objectum in ea relucens; ipsi enim, ut vidimus, putant verbum esse medium, in quo cognoscitur objectum.

(1) S. Thom. *Contr. Gent.* lib. 4, cap. 11.

(2) S. Thom. *de verif.* quest. 4, art. 2, ad 5.um

(3) Vide Cardin. Aguirre, *Philos. novo-antiqua*, disp. 9, sect. 7, num. 52; et Cosmam de Lerma, *de anim.*, lib. 3, quest. 13.

(4) Vide Joann. a S. Thom., *de anim.* quest. 11, art. 1, *Dico 3.º et Dico 4.º*; Complutenses, *de anim.* disp. 21, quest. 4, num. 57 seqq.; Martinez de Prado, *de anim.* quest. 20.

(5) Vide in hoc ipso capite, artic. 2, num. 65, pag. 235.

Adversus hanc opinionem pugnat Scotus (1) cum tota Altera sententia, sua schola (2), Alexander Halensis, Albertus M., Henricus Gandavensis, Durandus et Paludanus apud Cardinalem Aguirre (3), et e nostra Societate Cardin. Toletus (4), Fonseca (5), Suarez (6), Vazquez (7), Rubio (8), Didacus Ruiz de Montoya (9), Lessius (10), Martinon (11), Izquierdo (12), Quiros (13), Tellez (14), Hurtado (15), Arriaga (16), de Benedictis (17), Soares lusitanus (18), Compton (19), Oyiedo (20), Rhodes (21), Mayr (22), Lossada (23), et alii. Omnes hi in eo conveniunt, quod intellectionem cum verbo re identificent, et in illo formaliter constituent: non uno tamen omnes modo rem expli-
 cant, multi enim solum verbum ad essentiam intellectionis requirunt, ut Suarez, Toletus, Rubius, Izquierdo, etc.; alii vero ex verbo et actione ejusdem productiva intellectionem adæquate compleri opinantur, ut Hurtadus, Martinon, Tellez,

quæ et ipsa in
 variis aliis
 dividitur.

- (1) 1.º dist. 3, quest. 6 et 7, et dist. 27, quest. 1.
 (2) Vide Matrium, *de anim.* disp. 6, quest. 3, num. 28, 29 seqq. et num. 47 seqq.; Pontium, *de anim.* disp. 12, quest. 7, et quest. 10.
 (3) Oper. cit., dip. 90, sect. 5.
 (4) In 1.^{am} part. quest. 27, art. 1, quest. 1.^a, *Secunda Conclusio*.
 (5) *Metaphys.* lib. 7, cap. 8, quest. 3, sect. 1.
 (6) *De Deo*, lib. 2, cap. 11; *de anim.* lib. 3, cap. 5.
 (7) In 1.^{am} part. disp. 38, cap. 2; disp. 112, cap. 4, num. 14; disp. 141, num. 17.
 (8) *De anim.* lib. 3, cap. 4 et 5, tract. *de actu intellectus possibili*, quest. 3, num. 276, *Secunda assertio*.
 (9) *De Trinit.* disp. 50, sect. 3, 4, 5.
 (10) *De Summ. Bon.* lib. 2, cap. 16 (2).
 (11) In volum. 1 sui operis theolog. disp. 8, num. 26.
 (12) *Pharus scientiar.*, disp. 2, quest. 1, num. 8.
 (13) *Curs. philos.*, disp. 94, sect. 5.
 (14) *De anim.*, disp. 85, sect. 3.
 (15) *De anim.*, disp. 6, sect. 1.
 (16) *De anim.*, disp. 6, sect. 2, subsect. 4.
 (17) *Philos. perip.*, tom. 3, lib. 8, quest. 5, cap. 3.
 (18) *De anim.*, tract. 3, disp. 1, sect. 2, paragr. 3 et 4.
 (19) *De anim.*, disp. 22, sect. 4.
 (20) *De anim.*, controuv. 6, punct. 1, num. 19.
 (21) *Philos. perip.*, lib. 2, disp. 18, quest. 2, sect. 4, paragr. 1.
 (22) *Philos. perip.*, part. 4, num. 970.
 (23) *De anim.*, disp. 8, cap. 1, num. 5.

Rhodes, Soarez lusitanus, prout fusiis declarabitur in sequenti paragrafo.

75. PROPOSITIO 1.^a Probabilius videtur intellectionem formaliter esse qualitatem realiter indistinctam a verbo.

Intellectio
probabilius est
qualitas
a verbo realiter
indistincta.

Prob. 1.º Auctoritate Patrum. S. Augustinus: *Cum se mens ipsa novit....*, inquit, *sic est eadem notitia verbum ejus.... Et cum habeat notitia similitudinem ad eam rem, quam novit, hoc est, cujus notitia est; hoc habet perfectam et æqualem, quia mens ipsa, quæ novit, est nota. Ideoque et imago et verbum est, quia de illa exprimitur, cum cognoscendo eidem coæquatur....* (1). Ubi vox notitia videtur ex contextu importare actum ipsum intelligendi, illamque S. Augustinus identificat cum imagine vel verbo. Fateor tamen S. Thomam notitiam in Augustiniano testimonio interpretari non pro actu intellectus cognoscens...., sed pro eo, quod intellectus concipit cognoscendo (2), nempe pro verbo aut termino productionis in actu cognoscendi. Alibi etiam similia scripsit S. Augustinus: *Formata quippe cogitatio ab ea re, quam scimus, verbum esse definiunt, quod intra animi silentium mente concipimus; verbum esse definiunt ipsam cogitationem, quæ adhuc intra conscientie secreta retinetur: vocem vero, per quam verbum profertur in medium. Vox sonus est, index cogitationis; verbum vero ipsa cogitatio* (4). S. Anselmi autem est illa sententia: *Nam nulla ratione negari potest, cum mens rationalis seipsam cogitando intelligit, imaginem ipsius nasci in sua cogitatione; immo ipsam cogitationem sui esse suam imaginem, ad ejus similitudinem tamquam ex ejus impressione formalam, etc.* (5).

(1) S. August. de Trinit. lib. 9, cap. 11, num. 16.

(2) S. Thom. 1 p. quest. 34, art. 1, ad 2.um

(3) S. August., de Trinit. lib. 15, cap. 10, num. 10.

(4) S. August., serm. 20 de Sanctis (alias serm. 76 in Appendice). Sermonem hunc multi eruditi Augustino abjudicant, creduntque magnam habere consensionem cum variis Faustii scriptionibus. Quidquid sit de hoc, sermo sua non caret auctoritate, ejusque pars inserta est Breviario in lectionibus secundi nocturni die 24 Junii. Nativit. S. Joannis Baptiste.

(5) S. Anselmus, Monolog. cap. 33 [al. 31].

Denique S. Joannes Damascenus sic scripsit: *Verbum nostrum est rationalis animæ nostræ motio, secundum quam movetur, intelligit, aut cogitat* (1).

Prob. 2.º ratione. α) Verbum est id, quo formaliter cognoscimus, et intelligimus, ut constat ex probatis in præcedenti articulo. Atqui id, quo formaliter cognoscimus, et intelligimus est ipse formalis actus cognitionis et intellectionis. Ergo. β) Non sunt multiplicandæ ac distinguendæ entitates sine necessitate. Atqui nulla est necessitas realiter distinguendi verbum ab actu ipso formali cognitionis et intellectionis. Ergo probabilius verbum non distinguitur ab intellectione. Minor probatur 1.º ex solutione difficultatum, nulla enim est, quæ multum urgeat. 2.º Intellectioni conveniunt ea prædicata, quæ verbo solent tribui.

Sane actus intelligendi est in primis proles et conceptus mentis. Nam quidquid dicendum sit de illa controversia, utrum intellectio in communissima notione importet originem et actionem, et quamvis in Deo hanc non importet; certum est eam, prout in nobis habetur, esse exercitium et actum secundum activitatis intellectivæ, ac proinde non minus importat realem originem ab illa, estque vere proles mentis specie intelligibili fecundate. Dices. Operatio non est proles vel foetus mentis. Atqui intellectio est operatio.—Respondeo, dist. Major. Operatio quæ sit pura via ad terminum alium, conc.; operatio quæ sit terminus et veri nominis qualitas, neg. Et contradist. Minore, neg. consequ.

Præterea actus intelligendi est etiam repræsentatio objecti, sicut esse dicitur verbum; tum quia ratio repræsentationis objecti convenit generatim omni cognitioni, ut patet in ipsa externa sensatione, quæ, quantumvis negetur ab adversariis ullum terminum vel verbum distinctum producere, communissime vocatur repræsentatio; unde sequitur cognitionem non egere productione verbi distincti, ut rationem habeat repræsentationis. Tum quia proprium repræsentationis est objectum intra potentiam objective et intentionaliter

(1) Λόγος πάλιν ἐστὶ καὶ ἡ ψυχικὴ τοῦ νοῦ κίνησις, καὶ ἡ κίνησις, καὶ νεῖ, καὶ λογίεσθαι, ὅθεν εἶδος αὐτοῦ ὄν καὶ ἀπαύλασμα. S. Joann. Damascen., de heretodoxa Fide, lib. 1, cap. 13 sub fin.

sistere. Atqui hoc convenit omni cognitioni independenter ab ulla alia entitate realiter distincta: quare omnis cognitio generatim dicitur, et est perceptio et apprehensio objecti non aliter, nisi quia *trahit illud ad se* intentionaliter et secundum representationem. Unde etiam in illis actibus intellectionis, in quibus negant Thomistæ produci verbum, ut v. g. in visione beatifica, non puto, quod negabunt adesse vere representationem atque intentionalem præsentiam objecti. Cognitionis itaque seipsa et absque ullo alio termino, qui ab ea distinguitur, est vere objecti representatio.

Demum cognitio et intellectio est quoque objecti similitudo et imago, quidquid reclamant Thomistæ; tum quia ita discrete pronuntiant S. Augustinus et S. Anselmus, ut nuper vidimus (1); tum quia scientia et cognitio, docente Angelico, importat assimilationem cognoscentis ad cognitum (2), unde etiam ipsa divina essentia, quatenus est intellectio, perfectam similitudinem importat cum rebus omnibus, quas Deus cognoscit (3).

Quædam objectiones solute.

Objic. 1.º Terminus intellectionis et objectum illius in cognitione directa realiter differt ab ipsa operatione. Sed intelligere est operatio intellectus; et verbum est terminus et objectum illius. Ergo realiter distinguuntur (4).

Respondeo, *neg.* Minor., quia verbum non est medium in quo, ut jam probavimus supra. Utrum autem verbum procedat ab intellectu media aliqua actione realiter distincta, an vero seipso immediate, constabit ex proxime sequenti questione. Verum etiamsi procedat media actione, actio hæc non est ipsa formalis intellectio, sed productio intellectionis, quæ est qualitas cum verbo identificata, ut nobis quidem probabilius videtur, donec contrarium ostendatur.

(1) Ille quoque locus S. Augustini in hanc rem manifestus est, in quo: *In quantum Deum novimus, inquit, similes sumus; sed non ad æqualitatem similes, quia non tantum eum novimus, quantum ipse est.* (*De Trinit.* lib. 9, cap. 11).

(2) Vide S. Thom., *de verit.* quest. 1, art. 1; quest. 2, art. 17, ad 1.um, etc. Vide loca superius citata in art. 2, cap. 1 hujus 2.^æ disputationis.

(3) Vide P. Joann. Martinez de Prado, loc. cit. quest. 18, paragr. 2, num. 25.

(4) Vide P. Joann. Martinez de Prado, loc. cit. quest. 18, paragr. 2, num. 25.

Objic. 2.º Quod procedit ab altero per modum operationis, realiter differt ab eo, quod procedit per modum operati. Atqui intellectio procedit per modum operationis, verbum vero per modum operati. Ergo... (1).

Respondeo, *dist.* Major.: quod procedit ab altero per modum operationis, quæ sit vera qualitas ad aliud producendum non ordinata, realiter differt, etc., *neg.* Quod procedit per modum operationis, quæ sit via ad terminum vel effectum alium producendum, *conc.*

Et *contradistincta* Minore, *neg.* cons. Si enim intellectio sumatur non vialiter et principiative pro actione gignendi notitiam et manifestationem objecti (qualis actio a multis admittitur, ut modo videbimus), sed pro ipsa formali notitia et manifestatione, in qua situs est essentialiter actus intelligendi; quamvis forte a nobis concipiatur instar viæ respectu verbi, re tamen vera non est via, sed qualitas et perfectio intellectus cum ipso verbo identificata, propter rationes jam assignatas.

Objic. 3.º S. Augustini est quoque illa vox: *Necesse est, cum scimus, ex ipsa scientia nascatur verbum* (2). Atqui quod ab alio nascitur, ab illo re distinguitur, saltem in creatis. Ergo S. Augustinus, quem pro nobis laudavimus, reapse contrarius nobis est. Similiter scribit S. Irenæus: *Ex cogitatione verbum emittitur. Hoc utique omnes sciunt homines* (3). Et confirmari res potest a simili. «Nam imago exterior non est ipsa operatio, qua fit, sed opus ab ipsa operatum. Et in naturalibus filius genitus est similis generanti, non vero ipsa generatio. Ergo verbum, quod est similitudo rei, non est ipsa operatio, sed effectus ejus»... (4).

Resp. ad primum, *neg.* Major. Nam non integre recitantur verba S. Augustini. En locum fidelissime excscriptum: *Necesse est enim, cum verum loquimur, id est, quod scimus loquimur, ex ipsa scientia, quam memoria tenemus, nascatur verbum, quod ejusmodi sit omnino, cujusmodi est*

(1) Vide Martinez de Prado, loc. nup. cit. num. 26.

(2) S. August., *de Trinit.* lib. 15, cap. 10, num. 19.

(3) S. Irenæus, *advers. hæres.* lib. 2, cap. 28.

(4) Ita iterum ex Martinez Prado, loc. cit.

illa scientia, de qua nascitur. Formata quippe cogitatio ab ea re, quam scimus, verbum est, quod in corde dicimus: quod nec græcum est, nec latinum, nec linguæ alicujus alterius, etc. Ubi vides ex contextu scientiam illam, ex qua nasci dicit S. Doctor verbum, non esse actualem cognitionem, sed vel habitualement cognitionem, vel forte etiam adæquatam principium cognoscendi, quod ex virtute cognoscitiva et impressa specie coalescit; nam scientia, quam memoria tenemus, non est actualis cognitio. Quæ interpretatio confirmatur omnino ex subjecta ratione: Formata quippe cogitatio, etc., quam superius in nostræ patrociniū sententiæ adduximus.

Nec magis urget S. Irenæi testimonium. Nam si contextus comparetur cum capite tertio decimo ejusdem libri, ubi mentem suam fusius declarat, per verbum, quod ex cogitatione et sensu emittitur, vel intelligit verbum orale aut prolatum, vel certe nihil adversum nos concludit. Sic enim loquitur (1): Prima enim notio ejus (Nous vel intellectus) de aliquo ennoia appellatur; perseverans autem et aucta et universam apprehendens animam, enthymesis vocatur. Hæc autem enthymesis multum temporis faciens in eodem, et velut probata, sensatio (græce νόσις) nominatur. Hæc autem sensatio in multum dilatata, consilium (βουλή seu βουλευσις) facta est; augmentum autem et motus in multum dilatatus consilii, cogitationis examinatio (βουλήματος ἐξέτασις); quæ etiam in mente perseverans, verbum (interius, ἐνδιθητος λόγος) rectissime appellabitur; ex quo emissibile emittitur verbum (nempe orale, προσηκουός λόγος). Ubi modus ipse identicus loquendi videtur significare verbum externum vel orale in loco nobis objecto. Et confirmatur, tum quia verbum internum non dicitur emitti ex cogitatione, sed esse ipsam cogitationis examinationem, in mente perseverantem, quæ certe non terminum, sed actum ipsum cogitationis sonat; tum quia ex ipso S. Auctore, emissio est ejus, quod emittitur, extra emittentem manifestatio (2). Sed demus per verbum e cogitatione emissum significari a S. Irenæo verbum internum: adhuc nihil lucrabuntur adversarii. Ut enim scite animadvertit istius loci

(1) S. Irenæus, op. cit. lib. 2, cap. 13, num. 2.

(2) Ibid., num. 6. Cfr. num. 4 et 5.

annotator, «vult Irenæus ennoiam, enthymesin aliasque mentis, actiones, seu notionem, ut loquitur, nihil aliud esse, quam seriem quamdam unius et ejusdem mentis affectionum, quæ varia habita ratione perseverationis et augmenti, sortiantur nomina; sed inter quas nulla intercedat substantialis et realis, ut loquuntur, diversitas, utpote quæ sint tantum cognitionis modificationes in verbum interius (ἐνδιθητον λόγον) desinentes (1).

Denique adjecta in objectionem confirmatio puram putam petitionem principii continet. Ut enim exemplum imaginis exterioris et filii a patre geniti quidpiam probet, necesse est supponere intellectionem esse operationem verbi productricem. Atqui hoc est in quaestione, et nos negamus, id, quod docent Thomistæ, nempe intellectionem esse operationem, cujus terminus sit verbum, sed eam esse qualitatem cum verbo realiter identificatam contendimus, donec contrarium probetur ab adversariis, quia non sunt entia multiplicanda sine necessitate.

Objic. 4.º «Verbum externum sive vocale non significat intellectionem, sed verbum internum et mentale. Ergo signum est verbum et intellectionem distingui formaliter», etc. (2).

Respond. dist. conseq. Ergo signum est intellectionem et verbum distingui formaliter, nempe ratione, conc.; independenter a mentis consideratione, neg.

Objic. 5.º «Intellectus est realiter distincta a suo objecto, sicut visio a colore, et sensatio a sensibili. Verbum autem mentis est objectum intellectus...» Præterea «quotiescumque non est conjuncta cum motu, nihil est aliud actio, quam relatio et habitudo quædam. Sed intellectio non est cum motu. Ergo est tantum relatio agentis. Sed verbum mentis non est relatio, sed est qualitas quædam et habitus spiritalis. Ergo dicendum est, quod verbum mentis realiter distinguitur ab intellectione» (3).

(1) Ita Dominus Renatus Massuetus, Monachus Benedictinus e Congr. S. Mauri in annot. (21) Cap. 13, lib. 2 operis S. Irenæi adversus hæreses. Vide Migne, Patrolog. græc. tom. 7, col. 742, nota (21). Cfr. ib. not. (24)...

(2) Complutenses, loc. cit., quæst. 2, num. 28.

(3) P. Cosmus Alamanni, loc. cit., quæst. 96, art. 3, arg. 2.^a et 3.^a

Resp. ad 1.um *neg.* Minor. Ad 2.um *neg.* consequentiam, quia, ut cætera transmittamus, supponit intellectionem esse actionem, eamque verbi productivam. Atqui ex nostra sententia intellectio non est pura actio, instar viæ cujusdam ad terminum ponendum, sed qualitas vel ipsa immediate pendens a potentia intellectiva, vel media alia actione producta pro varietate opinionum, quæ jam exponendæ sunt. Ergo ut adversarii quidpiam conficiant, hoc debent excludere suis argumentis.

Hæ sunt præcipuæ probationes, quæ a patronis realis distinctionis inter verbum et intellectionem proponuntur, in quibus nihil invenio, quod me moveat præter unam S. Thomæ auctoritatem, a quo gravate recedo patrocinio nixus, ut puto, SS. Augustini et Anselmi et plurium aliorum primi subseclii scriptorum.

Objc. 6.º Solum actionibus de prædicamento meremur, quia hæc solæ nobis sunt liberæ. Atqui meremur actibus voluntatis et intellectus. Ergo hi consistunt in actibus de prædicamento. Confirmatur ex Aristotele, qui docet (1) operationem virtutis et felicitatem, quam constituit in intellectione (2), non esse qualitatem; sed videtur sentire esse actionem, immo actionem sine termino (3).

Respondeo, *neg.* Major.; nam non solum actionibus de prædicamento, sed earum quoque terminis meremur, utpote qui mediis actionibus liberi nobis sunt. Ad confirmationem dicendum est mentem Aristotelis esse, quod operationes virtutis et intellectus non sint qualitas per modum habitus permanentis, sed eo modo, quo dispositio dicitur qualitas (4). Felicitatem vero et intellectionem posuit in actione vel potius in actu, non qui sit simpliciter actio sine termino, sed actio sine termino, qui extrinsecus sit. Nam actio sine termino prorsus repugnat. Et si quis per actionem sine termino velit significare dumtaxat actionem, quæ non re-

(1) *Ethicor.* lib. 10, cap. 3, Vide S. Thom. *ibid.* lect. 3.

(2) *Arist.*, *ibid.*, cap. 7, Vide S. Thom. *ib.* lect. 10.

(3) *Aristot. Metaphys.*, lib. 9, cap. 9, tex. 16; S. Thom. *ibid.* lect. 8, paragr. g. *Aristot. Ethicor.* lib. 1, cap. 1; S. Thom. *ib.* lect. 1, paragr. c.

(4) Vide *Ontolog.* 326, num. pag. 930.

distinguat a termino, potius deberet dicere terminum sine actione, quam actionem sine termino.

§ II.—UTRUM COGNITIO VEL INTELLECTIO SIT QUALITAS MEDIA ALIQUA ACTIONE PRODUCTA.

76. Auctores, qui intellectionem putant in qualitate sitam esse cum verbo realiter identificata, in varias mox opiniones scinduntur in aliis controversiis, quæ ad complementum hujus rei pertinent. Primo enim occurrit quærerere, utrum intellectio sit qualitas, quæ seipsa, an vero media alia actione procedat ab intellectu. Et si media hujusmodi actio admittatur, quæri potest, utrum ea spectet etiam ad essentiam intellectionis, an vero non sit nisi via ad intellectionem, sicut v. g. calefactio non est de essentia caloris producti, sed via ad illum. Denique quoniam intellectio est qualitas subjecto suo inherens, inquiri ulterius posset, utrum inhereret media alia unione, eaque sit ab actione productiva diversa, et spectet, necne, ad intellectionis essentiam. Primo itaque multi arbitrantur intellectionem adæquate sitam esse in qualitate cum verbo identificata et seipsa immediate pendente ab intellectu absque ulla actione, et seipsa immediate unita cum eo absque ullo intermedio modo unionis. Ita Cardin. Lugo et Ripalda (quamvis obiter dumtaxat) (1), itemque Cardin. Toletus (2), Oviedo (3), Antonius Mayr (4), Lossada (5), et alii apud ipsum. Nec discrepat hæc opinio ab opinione Thomistarum relate ad formalem rationem intellectionis, nisi quia hi mox, secus atque Thomistæ, verbum identificant cum intellectione, ut vidimus in præcedenti paragrafo. Cæteri omnes admittunt actionem distinctam intellectionis productivam, non tamen eodem omnes modo rem declarant.

Utrum intellectio sit qualitas media actione prædicamentali producta.

Varia opinio: prima,

(1) Vide Lugo, *de Incarnat.* disp. 19, num. 20; Ripalda, *de ente supernat.* disp. 23, sect. 8, num. 43.

(2) In 1.^{am} part. quæst. 27, art. 1, *Quæstio prima, tertia conclus.*

(3) *De anim.* cont. 6, punct. 1, paragr. 3 seqq.

(4) *Philosoph. perip.* pars. quart., num. 966.

(5) *De anim.* disp. 8, cap. 1, num. 5.

secunda,

Nam quidam, ut PP. Hurtado (1), Tellez (2), Martinon (3), Soarez lusitanus (4), Rhodes (5), existimant ita intellectionem in qualitate reponendam esse, ut non sola qualitas producta, sed ipsa actio ejusdem productiva ad essentiam intellectionis pertineat, quæ proinde adæquate coalescat ex qualitate (verbo vel specie expressa) et actione (6). En secundam sententiam, e cujus assertoribus, prout scribit P. Sebastianus Izquierdo, «alii ex æquo dicunt speciem expressam et actionem ad conceptum intellectionis spectare. Alii ex connotato dumtaxat requirunt actionem. Alii dicunt, in conceptum intellectionis intrare entitatem actionis, non solum ut est actio formaliter, sed etiam ut est passio. Alii præterea addunt unionem, qua species expressa subjecto unitur. Alii seclusa unionem et passionem solam formalitatem actionis relinquunt cum specie expressa» (7). Tertia est eorum sententia, qui necessariam quidem reputant actionem aliquam, qua intellectio fiat, sicut necessaria est in aliis effectibus; negant tamen eam ad essentiam spectare intellectionis, quippe quæ in sola qualitate producta consistit, illa vero est solum productio intellectionis, quæ non est proprie ac formaliter intellectio, sed tantum *in fieri et in via*. Hec est communis Scotistarum doctrina (8), quam e nostra Societate sequuntur PP. Franciscus Suarez (9), Gabriel Vazquez (10), Didacus

(1) *De anim.* disp. 6, sect. 1.(2) *Disp.* 85, sect. 3.(3) *Volum.* 1, disp. 8, num. 26.(4) *De anim.* tract. 3, disp. 1, sect. 2 paragr. 3.(5) *Philos. perip.* lib. 2, disp. 18, quæst. 2, sect. 4. paragr. 1.(6) Huc quoque revocare licet opinionem P. De Benedictis, secundum quem intellectio quidem in abstracto sumpta reponitur in sola qualitate expressiva, sumpta autem in concreto præter intellectum venientem in recto, actionem, passionem, et qualitatem constitutive importat. *De Benedictis*, tom. 3, lib. 8, quæst. 5, cap. 3, *Dico* 3.^o(7) Izquierdo, *Pharus*, disp. 2, quæst. 1, n. 4.(8) Vide Matrium, *de anim.*, disp. 6, quæst. 3, art. 2; Pontium, *de anim.*, disp. 12, quæst. 7, num. 53; *Septima demique sententia, et conclus.* 4.ª num. 66.(9) *De Deo*, lib. 2, cap. 11; *de anim.*, lib. 3, cap. 5, num. 7; *Metaphys.* disp. 48, sect. 2, num. 9, 11, 12, seqq.(10) In 1.^{am} parte, disp. 112, num. 13; disp. 141, cap. 4, num. 17; et *In 1.^{am} 2.ª* disp. 9, num. 16.

Ruiz de Montoya (1), Antonius Rubio (2), Zuñiga (3), Arriaga (4), Izquierdo (5), et ut videtur, etiam Compton (6), et alii multi, «ex quibus plerique supponere videntur, inquit Izquierdo, speciem expressam, in quo dicunt intellectionem consistere, non solum produci ab intellectu, et in eo recipi per superadditam actionem, eamque immanentem, quæ simul actio et passio est; sed etiam eidem intellectui uniri per superadditam unionem, uti reliquæ qualitates videntur uniri suis subjectis. Nonnulli tamen hanc superadditam unionem explodunt, censentes speciem expressam esse entitatem quamdam modalem seipsa affixam intellectui» (7). Multi tamen unionis, qua intellectio vel verbum subjecto inhæreat, expresse non meminerunt; ex iis vero, qui eam expresse nominant, alii negant (8), alii affirmant (9) eam ad ipsam essentiam intellectionis complendam pertinere. Cæterum ii, qui unionis hac in re non meminerunt, ideo forte potuerunt solam actionem intellectionis productivam nominari, quia actio formæ eductiva, prout in *Cosmologia* scripsimus (10), probabiliter re identificatur cum ejusdem formæ unionem cum suo subjecto.

Cum ex tot opinionibus, quarum vel sola enumeratio questionis hujuscæ difficultatem affatim demonstrat, vix quidpiam luminis hauriri possit ad rem declarandam, liceat mihi, quid verisimilius videatur, breviter aperire.

77. PROPOSITIO 2.^a Probabilius videtur intellectionem esse qualitatem non se ipsa immediate fluentem a potentia, sed media actione distincta, quæ non pertineat ad ipsam

(1) *De scientia Dei*, disp. 87, cap. 6.(2) *De anim.*, cap. 4 et 5, tract. *de actu intellectus possibilis*, quæst. 3, prima et secunda assertio, num. 268 et 276.(3) *De Trinit.* disp. 1, dub. 9.(4) *De anim.*, disp. 6, sect. 2, subsect. 4.(5) *Pharus scientiar.*, disp. 2, quæst. 1, propos. 1.^a num. 8 seqq.(6) *De anim.*, disp. 22, sect. 4.

(7) Izquierdo, loc. cit. num. 3.

(8) Ita v. g. Izquierdo, loc. cit., num. 8 et 9.

(9) Ita inter alios Compton, loc. cit., sect. 22, sect. 4, num. 9. Cf. *ibid.* num. 7.(10) *Vide Cosmolog.*, num. 173, pag. 640.

formalem rationem intellectionis, sed sit dumtaxat modus dependentiæ a subjecto, unde procedit, et in quo recipitur ejusmodi qualitas.

Ita patroni tertiæ sententiæ modo relatæ. Cæterum actio hæc intellectionis productiva, ex reali actionis identitate cum passione, simul est ejusdem in mente receptio et unio secundum doctrinam illam in *Cosmologia* traditam, quam nunc supponimus.

Intellectio non
est qualitas
seipsa
immediate
fluens a potentia,
sed media
actione,

Probatur prior pars: *intellectio non est qualitas immediate seipsa fluens a potentia*. Quoniam ostensum est, intellectionem et cognitionem esse qualitatem quamdam cum verbo realiter identificatam; de productione illius, dum nulla in contrarium ratio cogens afferatur, simili modo ratiocinandum est, ac de cæterarum qualitatum terminorumve effectioibus. Atqui constans hæc lex est, ex communissima sententia, in cæterarum qualitatum ac terminorum effectioe, ut procedant a suis causis efficientibus non immediate, sed media actione modaliter distincta; nec in re præsentī adducitur ulla ratio, quæ nos aliter judicare cogat. Ergo...

Major probatione non eget. Minor quod primam partem constat ex dictis generatim in *Ontologia* circa actionem, quæ causalitas est efficientis causæ; quoad alteram vero partem patebit ex solutione præcipuarum difficultatum.

Prob. 2.º Si intellectio foret qualitas se ipsa et absque interjecta actione pendens ac procedens ab intellectu, essentielle illi esset ab intellectu produci, nec posset produci a solo Deo sine adminiculo et consortio intellectus. Atqui non est essentielle intellectioni produci ab intellectu, siquidem, docente S. Thoma, *erroneum est dicere, Deum non posse facere per seipsam omnes determinatos effectus, qui fiunt per quamcumque causam creatam* (1). Ergo intellectio non est qualitas seipsa et absque interjecta actione pendens ac procedens ab intellectu.

Major constat, quia si intellectio seipsa immediate pendet ab intellectu, secum identificat productionem sui ac dependentiam ab eodem, ac proinde existere non potest in rerum natura, nisi pendens ac producta ab intellectu. Sicut e

(1) S. Thom. 1 p. quæst. 105, art. 2.

contrario ex eo solet communissime probari distinctio realis, saltem modalis, actionis vel productionis ab effectu aut termino, quia idem numero effectus potest produci vel a sua causa naturali, divino cooperante concursu, vel a solo Deo (1).

Probatur secunda pars: *actio, qua intellectio procedit ab intellectu, non pertinet ad essentialē illius rationem*. 1.º De conceptu cognitionis et intellectionis in universum non est certe actio. Ergo neque est ratio, cur debeat esse de conceptu intellectionis vel cognitionis creatæ. Antecedens continet doctrinam S. Thomæ, patetque in divina intellectione essentiali. *Intelligere*, inquit Angelicus, *importat solam habitudinem intelligentis ad rem intellectam, in qua nulla ratio originis importatur, sed solum informatio quædam in intellectu nostro, prout intellectus noster fit in actu per formam rei intellectæ* (2). Consequens vero probatur, tum quia cognitio vel intellectio creata supra rationem cognitionis in genere non addit nisi conceptum termini vel qualitatis creatæ, at in essentiali qualitatis creatæ non includitur actio ipsa, qua produci debet; tum quia nec ex eo, quod ad intellectionem creatam requiratur actio et productio intellectus, ullatenus per se sequitur hæc ad illius essentialē pertinere; tum quia nec in aliarum qualitatum, puta caloris, albedinis, etc., productionibus actiones ipsæ productivæ formalem illarum conceptum ingrediuntur.

quæ non
pertinet ad
essentialē illius.

Prob. 2.º Intellectio formaliter importat intentionalem objecti representationem et imaginem, ut nobiscum tenent nostri hac in quæstione adversarii. Sed sola qualitas, intellectio, est formalis representatio et imago objecti; actio vero vel productio intellectionis non est formalis, sed tantum causalis vel vialis representatio, sive via ad representationem; sicut actio pingendi non est pictura vel imago, sed via et tendentia ad illam. Ergo.

Quæ cum ita sint, intellectio formaliter sumpta dici potest actio grammaticalis vel metaphysica, prout eam vocant

Intellectio recte
dici potest
actio

(1) Qua de re vide, si lubet, quæ scripta sunt in *Ontologia*, num. 344, pag. 1017.

(2) S. Thom. 1 p. quæst. 34, art. 1, ad 3.um

grammaticalis
et metaphysica.

Thomistæ, ut superius retulimus, et etiam PP. Rubius (1) et Vazquez (2); quia quamvis ipsa in se non sit actio prædicamentalis, sed vera qualitas, tamen significatur instar actionis circa objectum suum exercitæ, ac denotatur per verba actionem significantia. Et hoc sensu dum cognoscimus vel intelligimus, dici potest duplex actio intervenire: altera propria et prædicamentalis, quæ non est formaliter cognitio, vel intellectio, sed via ad illam; altera pure grammaticalis vel metaphysica, quæ est terminus prioris actionis ac vera qualitas et perfectio potentiæ.

Solvuntur
difficultates.

78. **Objic. 1.º** Intellectio est formaliter productio sui ab intellectu et unio ejus cum eo. Ergo seipsa immediate pendet, ac procedit ab intellectu absque ulla interjecta actione. Prob. anteced. Intellectio est formaliter vita intentionalis in actu secundo. Sed vita in actu secundo formaliter est actio vel operatio physica immanens. Ergo intellectio est formaliter productio sui ab intellectu et unio sui cum eodem (3).

Respondeo, neg. antec. Ad probationem *dist.* Major. Intellectio ipsa formalis formaliter est vita intentionalis in actu secundo, *conc.*; intellectio *in fieri* seu ipsa intellectionis productio est formaliter vita intentionalis in actu secundo, *neg.* Nam vita intentionalis importat formalem rationem imaginis et representationis objecti sui; at effectio intellectionis certissime non est formaliter imago et representatio sui objecti.

Instabis 1.º Vita in actu secundo debet esse in vero aliquo sensu operatio immanens, nempe motus ab intrinseco et in intrinsecum, quo principium vitale se ipsum actuet. Cum ergo vita intentionalis vere sit vita, ut nemo dubitat, debet esse motus aut operatio vere ab intrinseco, et quidem formaliter, quia debet formaliter includere, quod est de conceptu vitæ in communi. At si intellectio non est actio physica intellectus, in nullo vero sensu erit operatio ab intrinseco. Nam si non est actio physica, nec egreditur ab intellectu

(1) *De anim.* lib. 3, cap. 4 et 5, tract. *de actu intellectus possibilis*, quæst. 3, num. 280.

(2) In 1.^{am} 2.^{am} disp. 9, mun. 9, 16, 30.

(3) Vide Lossada, disp. 8, *de anim.* cap. 1, num. 8, et alios passim, contrariam sententiam tuentes.

physice per modum motus aut operationis; nec ab eo egreditur, seu producitur intentionaliter, quia sic egredi vel produci est accipere esse intentionale ab intellectu (1).

Resp. dist. antec. Vita in actu secundo debet esse in aliquo vero sensu operatio immanens, sumpta operatione latissime pro quacumque actuazione, *conc.* Sumpta operatione præcise pro actione aliqua prædicamentali, quæ sit via ad alium terminum, *neg.*, vel *subdist.* Aliqua vita in actu secundo debet esse operatio immanens sic declarata, *transeat*; Omnis vita, ac nominatim intentionalis, *neg.* Et similiter *dist.* conseq. Vita intentionalis debet esse motus aut operatio, nempe actuatio vel actus aliquis ab intrinseco procedens; *conc.*: debet esse operatio præcise secum identificans, vel certe importans actionem aliquam prædicamentalem, *neg.*

Contradist. Minor. Si intellectio non est actio physica intellectus, id est nisi physice procedat, vel efficiatur ab intellectu, in nullo vero sensu erit operatio ab intrinseco, *transeat* (de hoc enim mox dicemus); si intellectio non ita efficitur, vel procedit ab intellectu, ut vel secum identificent actionem sui productivam, vel in sua essentia complectatur non solum imaginem expressam, sed etiam ipsam expressionem aut effectiorem imaginis, *neg.*, donec aliunde probetur ab adversariis.

Distinguo etiam probationis primum membrum. Si intellectio non est actio physica, id est si physice non efficitur ab intellectu, non egreditur ab eo physice per modum motus aut operationis, *trans.* Id est, si non ita physice procedit ab intellectu, ut vel secum identificent actionem sui productivam, vel in sua essentia complectatur et imaginem expressam et expressionem vel effectiorem ipsam imaginis, *neg.* vel *subdist.*: non egreditur per modum stricti motus et operationis de prædicamento, *trans.*; per modum motus vel operationis latius sumptæ pro quacumque actuazione, *neg.* Mirum sane foret ex conceptu vitæ, quem communissime omnes accipiunt, validum elici argumentum ad peculiarem quandam circa naturam intellectus evincendam opinionem contra plurimum gravissimorum virorum doctrinam. Sed jam notatum reliquimus in tradenda vitæ ac viventis definitione, motum vel

(1) Lossada, *ibid.*, num. 8 et 9.

operationem ab intrinseco large accipiendum esse pro quacumque actuacione, sive hæc importet veram actionem prædicamentalem, sive solam operationem de genere qualitatis et actionem pure grammaticalem; sive illa contingat cum physica productione ac mutatione, sive absque ulla productione aut mutatione, prout scimus contingere in Deo. Dummodo ergo intellectio sit actus procedens ab intellectu et in intellectu receptus, quidquid sit de controversia, quam nunc versamus, certissime motus quidam vel operatio immanens est, quantum sufficit ad verificandum conceptum vitæ (1).

Instabis 2.º Intellectio est formaliter vita actualis sive in actu secundo. Ergo formaliter ac ratione sui habet, quod est de conceptu vitæ actualis in communi, videlicet esse operationem immanentem principio suo. Si autem per actionem distinctam produceretur, non haberet conceptum operationis, sed operis dumtaxat seu termini producti (2).

Respondeo, dist. conseq. Intellectio formaliter ac ratione sui debet habere, quod est de conceptu vitæ actualis in communi, videlicet esse operationem immanentem principio suo, id est operationem late sumptam pro quacumque actuacione non extrinsecus impressa, sive ea sit formaliter actio physica, sive solum grammaticalis, seu actus instar actionis a nobis conceptus et explicatus, *conc.*; id est operationem stricte sumptam pro vera actione physica, *neg.* Undenam enim id probas? aut quandonam probasti? Si vita in communi pro ejusmodi actione accipienda est, certum omnibus esse debet definitionem vitæ non quadrare in Deum: certum quoque est eandem sic intellectam rejectum iri a maxima parte Scholasticorum, et tunc quæstio præsens revocabitur ad quæstionem de conceptu vitæ. Nisi ergo prius adversarii nostri aliunde probent conceptum vitæ interpretandum esse non ex communi omnium sensu, sed prout ipsi prodest ad suam doctrinam suadendam, simpliciter petunt principium, et nihil prorsus evincunt.

(1) Cfr. *Psychol.* vol. 1.um num. 11, pag. 32, num. 13, pag. 38.

(2) Lossada, loc. cit. num. 12.

Objic. 2.º Intellectio est formaliter exercitium intellectivi, prout tale est, sicut calefactio calefactivi, et illuminatio illuminativi. Sed intellectivum ut tale in creatis est physice activum. Ergo intellectio est formaliter exercitium principii physice activi, atque adeo est formaliter actio physica. Minor probatur; quia intellectivum ut tale est formaliter vivens. Ergo est formaliter potens se actuare ab intrinseco, cum hoc sit de formali conceptu viventis. Ergo et formaliter potens est comparare sibi actualitatem intellectionis, ita ut hæc non ipsi accidat mere ab extrinseco. At potestas hæc in creatis concipi nequit præscindendo ab activitate physica, ut quisque videt (1).

Respondeo, dist. Major. Intellectio *in fieri* est formaliter exercitium intellectivi ut tale, *conc.*; intellectionem in facto esse vel in suo termino, *neg. Transeat*, vel *conc.* Minor.; et simili modo *dist.* primum conseq., alterum *neg.* Nec est paritas cum calefactione et illuminatione, quia hæc non important formaliter nisi actionem prædicamentalem productivam caloris et lucis, quin ullo modo significant ipsum terminum caloris et lucis, ejusmodi actione productum: unde sunt purum exercitium virtutis calefactivæ et illuminativæ. Intellectio vero, prout jam probatum manet, formaliter est imago intentionalis objecti, ac proinde quamvis actione aliqua physica exprimat, et pingatur, non tamen identificatur, nec constituitur, etiam inadæquate, ex hujusmodi actione: quare formalis intellectionem non est comparanda calefactioni vel illuminationi, sed calori vel luci productæ.

Et probatio Minoris, mea quidem sententia, nihil evincit; quia ex eo, quod intellectivum sit formaliter potens se actuare ab intrinseco, vel comparare sibi actualitatem intellectionis, et quidem cum physica activitate, non sequitur intellectionem vel secum identificare actionem physicam, vel ex ea etiam inadæquate coalescere; jam enim probatum est intellectionem formaliter non esse actionem veri nominis prædicamentalem, quamvis nominibus actionem significantibus denotetur, sed operationem physicam de genere qualitatis, vel clarius terminum actione prædicamentali productum.

(1) Lossada, loc. cit. num. 8, 9.

Sicut ex eo quod calefactivum sit formaliter productivum, perperam concluderem calorem secum identificare actionem, qua productur.

Objic. 3.º Si intellectivum, adeoque volitivum, in creatis non dicit formaliter activitatem physicam, possibilis erit creatura intellectiva et volitiva, quæ non sit physice activa suorum actuum, nec possit intelligere, vel velle nisi per actus pure ab extrinseco infusos. Atqui sequela hæc absurda est. Nam creatura illa vere vivens esset vivens et non vivens, siquidem ad actus suos mere passive se haberet, ac proinde velut inanime quoddam seu vita carens. Id vero aperte damnatum videtur in Concilio Tridentino (1).

Respondeo, neg. Majorem ejusque suppositum; non enim negamus principium intelligendi importare activitatem physicam in creatis, sed quod illam exercere possit producendo suum terminum naturalem, nempe intellectionem, absque media actione, ex quo equidem non video, quo pacto logice sequatur possibilitas creaturæ, quæ non sit physice activa suorum actuum, nec possit intelligere vel velle nisi per actus pure ab extrinseco infusos. Ex nostra doctrina hoc tantum sequitur, posse intellectum creatum, quamvis polleat virtute intellectiva, per miraculum habere actum intellectionis a solo Deo effectum, quod certe diversissimum est ab eo, quod adversarii colligunt.

Cæterum quidquid sit, utrum in ea hypothesis, in qua Deus actum intellectionis infunderet, vivere dicenda esset mens nostra, qua de re mox nonnihil dicam; videtur mihi in primis hypothesis creaturæ intellectivæ et volitivæ, quæ nullatenus posset intelligere vel velle, nisi per actus extrinsecus impressos esse intrinsece repugnans; quia eatenus est aliqua forma vere intellectiva et volitiva, quatenus interna virtute gaudet intelligendi. Si vero caret interna hujusmodi virtute, qua sese actuare possit, sed tantum ab alio actuari

(1) Sess. 6. can. 4, qui sic se habet: *Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium, a Deo motum et excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam justificationis gratiam se disponat, ac præparet, nec posse dissentire, si velit, sed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passive se habere; anathema sit.*

valet, puto nec vere intellectivam appellandam esse, nec proinde viventem in actu primo; et consequenter nec viveret in actu secundo, si solum extrinsecus impressam intellectionem volitionemve reciperet. Concilium denique Tridentinum perperam nobis objicitur, ut manifeste patet ex contextu. Non enim loquitur de casu miraculoso, in quo extra ordinem voluntas nostra vel intellectus actum a Deo solo nobis infusum acciperet; sed damnat doctrinam hæreticorum, qui negabant de facto voluntatem nostram gratiæ divinæ excitanti per actum suum cooperari (1).

Objic. 4.º Cognitio et intellectio formaliter importat attentionem ad rem cognitam, intelligens enim essentialiter attendit ad objectum, quod percipit. Atqui attentio vicissim implicat physicam actionem; tum quia attentio conatum vindicat, et ideo defatigamur attendentes; tum etiam quia cadit sub præcepto, ut v. g. cum oramus; nequit autem cadere sub præcepto, quod a me non pendet, atque adeo a me non fit (2). Ergo ad essentiam cognitionis videtur pertinere actio.

Respondeo, dist. Cognitio formaliter importat attentionem ad rem cognitam per modum actionis et viæ ad formalem objecti notitiam habendam, *conc.*; per modum entitatis cum intellectione identificata, *subdist.*: et tunc attentio est ipsa formalis contemplatio sui objecti, quæ potest esse terminus vel qualitas, prævia actione producta, *conc.* Aliter *neg.*

Contradist. Minor. Attentio vicissim implicat physicam actionem, si sumatur pro via ad ipsam formalem notitiam objecti, *conc.*; si sumatur per modum ipsius actualis et formalis contemplationis, *neg.* Neque obstant adjectæ probationes. Conatum adhibemus, ac defatigamur attendentes, quia non intelligimus naturaliter secundum præstitutam doctrinam nisi ope actionis physice ac prædicamentalis, quam nos ab intrinseco elicimus et cujus terminus, formalis est intellectio seu imago intentionalis objecti. Vel etiam potius defatigamur,

(1) Reliqua, quæ P. Lossada objicit, vel non lædunt doctrinam generalem prout a me expositam, sed tantum peculiare quorundam auctorum assertiones, quæ non necessario sequuntur ex nostra opinione; vel certe facile ex dictis solvuntur.

(2) Vide P. Vazquez, In 1.^{am} 2.^æ, disp. 9, num. 27.

quia simul cerebrum debet similiter physica actione conficere phantasmata, quæ sunt terminus operationis phantasticae. Unde etiam attentio cadere sub præcepto potest, quia sive attentio sumatur pro actione productiva intellectionis, sive pro ipsa formali intellectione, semper libere procedit, naturaliter loquendo, a nobis per exercitium virtutis nostræ intellectivæ. Cæterum dicendum videtur, attentionem ex se formaliter non dicere nisi contemplationem objecti, quin acies mentis ad alia distrahatur, et propterea vigor et claritas contemplationis imminuatur. Id autem *ex suo conceptu* non postulat aliquid distinctum ab ipsa intellectione, ut constat ex divina intellectione, quæ est attentissima sui objecti contemplatio: unde omnis intellectio essentialiter est attentio, qua mentis acies in objectum convertitur. Sed quia de lege ordinaria non possumus intelligere nisi media physica actione a nobis profecta; nec aciem mentis in unum dumtaxat objectum vividius contemplandum convertere, nisi adhibito conatu imaginationis ad procuranda clariora et aptiora phantasmata, et importunas animi ad alia distractiones procul abigendas; nihil mirum, si attentius rem aliquam considerantes defatigemur, non propter formalem ipsam attentionem, sed propter adjuncta, quæ illam comitantur (1).

Objic. 5.º Actio cognoscendi vel intelligendi nequit esse actio prædicamentalis. Ergo cognitio nequit a potentia fluere media aliqua actione physica. Probatur antecedens. 1.º Proprium actionis prædicamentalis est perficere aliud, nam actio prædicamentalis est transiens, non immanens. Atqui actio intelligendi non perficit aliud, sed perficit subjectum agens, quia est immanens. 2.º Præterea actio prædicamentalis est successiva, quia est motus. Atqui cognitio non est actio successiva. 3.º Actio prædicamentalis infert ex se passionem in termino, in quo recipitur. Atqui actio cognoscendi nullam infert passionem. Confirmatur ex auctoritate Philosophi (2), qui hoc discrimen constituit inter actionem transeuntem et

(1) Vide alias objectiones solutas apud P. Izquierdo, loc. cit.; P. Quiros, loc. cit. sect. 3, num. 14, seqq.; sect. 5, num. 35 seqq.

(2) Aristot. *Metaphys.* lib. 9, cap. 9, text. 16. Cfr. S. Thom. ib. lect.

immanentem, quod per illam aliquid fit, non vero per hanc (1).

Respondeo, *dist.* antec. Actio cognoscendi, nempe ipsa formalis cognitio vel intellectio, quam ostendimus esse qualitatem, nequit esse actio prædicamentalis *conc.* actio, qua ejusmodi formalis cognitio vel intellectio producit... *neg.*

Ad probationem 1.^{am} dico non esse proprium actionis prædicamentalis unice perficere aliud; quia quamvis Thomistæ quidem contendant actionem prædicamentalem esse transeuntem, nec posse esse immanentem, id tamen negant alii, prout videre est apud Suarez, qui scribit id esse Aristoteli magis consentaneum, ac teneri etiam ab aliis præcis auctoribus (2). Ad 2.^{am} probationem, *neg.* Major; tum quia necesse non est actionem prædicamentalem esse successivam, cum nihil vetet esse instantaneam; tum quia quod actio prædicamentalis sit motus, intelligendum est de motu sive presse sive minus presse accepto (3). Ad 3.^{am} probationem, *dist.* Major. Actio prædicamentalis infert passionem (sive propriam sive minus propriam) in termino, in quo recipitur, quique necessario debeat esse distinctus ab ipso subjecto agente, *neg.*; qui possit quoque identificari cum subjecto agente, *conc.* Et *contradistincta* Minore, *neg.* conseq. Et ad confirmationem jam superius docuimus eam esse mentem Aristotelis, in actionibus immanentibus, secus atque in transeuntibus, nihil poni extra subjectum agens; non autem videtur negasse, quod actio immanens possit habere terminum in ipso operante receptum (4).

Objic. 6.º Si actio, qua intellectio fluit ab intellectu, non pertineret ad ipsam illius essentiam, posset intellectio a solo Deo produci, atque intellectui infundi. Atqui hoc impossibile videtur. Nam 1) tunc animus per talem intellectionem, a Deo sine proprio ipsius concursu sibi impressam, certe diceretur cognoscens vel intelligens. Ex quo sequitur, quod si

(1) Vide apud Suarez, *Metaphys.* disp. 48, sect. 2, num. 25.

(2) Vide Suarez, *Metaphys.* disp. 48, sect. 2, num. 14.

(3) Vide Suarez, loc. cit. num. 22, 23.

(4) Vide S. Thom. 1.º dist. 40, quæst. 1, art. 1, quem locum superius excerpimus, num. 67, in respons. ad *Object.* 2.^{am} pag. 253 in nota. Cfr. Suar. loc. cit., num. 20, 21.

intellectio pariter poneretur in lapide, lapidem cognoscentem denominaret atque intelligentem. β) Hinc vero a fortiori sequeretur, materiam, quia in se recipit sensationem, denominandam esse sentientem. Atqui contrarium asserit communis sensus Scholasticorum, nec ob aliam rationem, nisi quia materia ex sese nullam habet virtutem activam, qua quidpiam efficiat ad sensationem habendam. γ) Ob similem causam posset humanitas Christi Domini denominari intelligens increata intelligence; sicut enim sancta redditur per sanctitatem increatam, ita reddi posset intelligens per ipsam increatam Dei intellectionem. δ) Præterea intellectio hujusmodi, divinitus impressa sine intellectus concursu, vitalis simul foret, et non vitalis: vitalis, quia intellectio est una ex operationibus vitalibus; non vitalis, quia intellectio a solo Deo producta non esset vere immanens. ε) Implicat amorem a nobis non produci. Ergo idem dicendum est de cognitione. Consequentia patet, quia eadem est ratio pro amore, quæ pro cognitione. Antecedens vero probatur; tum quia amor importat in sua ratione, quod sit voluntarius; voluntarium autem definitur, quod est a principio intrinseco cum cognitione finis. Tum quia voluntatis amor est inclinatio elicitæ ex vi directionis et excitationis, qua allicitur a cognitione; non autem dirigitur, et allicitur voluntas a cognitione, nisi ut ipsa se ad agendum determinet. Tum denique quia voluntatis amor est exercitium libertatis, est enim determinatio, qua posita, nulla jam superest in voluntate indifferentia. At exercitium libertatis, quo pacto concipi potest sine actione immanenter procedente a voluntate? (1).

Respondeo. Hæc obiectio cogit nos sequentem tractare controversiam.

§ III.—UTRUM INTELLECTIO CREATA

POSSIT A SOLO DEO PER POTENTIAM ABSOLUTAM PRODUCI,
VEL ETIAM IN ALIENO SUBJECTO PONI.

Quorundam
sententia
negans;

79. Sententia est P. Lossada et eorum, qui putant intellectionem secum identificare actionem sui productivam vel

(1) Vide Lossada, loc. cit., num. 17, 19, 20.

ARTIC. 4.us AN INTELLECTIO INFUNDI POSSIT A DEO. 309

dependentiam ab intellectu, «repugnare omnino, quod creatura intelligat per intellectionem pure ab extrinseco infusam, sicut repugnat, quod causa vere agat per actionem non suam, intelligere enim est immanenter agere, et intellectio est actio intelligentis» (1). At supposita contraria doctrina, quam probavimus, supposito nempe quod intelligere non sit formaliter et essentialiter actio, quamquam naturaliter præviam requirat actionem ipsius intellectus, dubium aliquid esse potest, utrum Deus supplere queat actionem intellectus, cujus terminus est intellectio. PP. Antonius Rubius (2) et Vazquez (3), quamvis negent actionem physicam, qua intellectus producit intellectionem, ad hujus essentialiam pertinere, adhuc tamen ita putant necessariam esse, ut nequeat intellectio a solo Deo produci, ac poni sive in mente sive in quolibet alio subjecto. Contraria tamen sententia communissima est inter eos, qui negant intellectionem seipsa immediate et absque interjecta actione procedere. Ita nominatim opinatur Suarez (4), Arriaga, Compton, Izquierdo, Quiros, etc. etc., et communiter Scotistæ (5). Idemque prius tenuerant Scotus, Gabriel, Richardus et alii (6). Immo vero consentiunt multi Thomistæ, quamvis negent intellectionem esse qualitatem ab intellectu media alia actione procedentem (7).

cui opponitur
altera commu-
nior affirmans,

80. Hæc mihi quoque sententia probabilior videtur, eaque fluit ex doctrina in præcedenti paragrapho propugnata. Cum enim intellectio non sit actio prædicamentalis, sed qualitas media hujusmodi actione profluens a sua potentia, non apparet, cur non possit a solo Deo produci, sicut cæteri effectus, qui non secum identificant actionem, qua connaturaliter nati sunt a causis secundis profluere. Quod si potest Deus intellectionem solus efficere absque intellectus concursu

que eligitur et
probatur

(1) Lossada, loc. cit., num. 48.

(2) Rubius, loc. cit. quæst. 4, num. 299.

(3) In 1.^{am} 2.^æ disp. 9, cap. 4 et 5.

(4) Vide *Metaphys.* disp. 48, sect. 2, num. 12.

(5) Vide Pontium, disp. 12, quæst. 8, conclus. 3, num. 77.

(6) Apud Rubium et Pontium.

(7) Vide v. g. Paulum Soncinatem, *Metaphys.* lib. 9, ad 4.um et quæst. 21; et Joannem Martinez de Prado, *de anim.* lib. 3, quæst. 13, paragr. 3; et alios apud ipsum *ibid.*, et apud Rubium.

consentaneo, non magis videtur repugnare, quod illam extra idoneum subjectum, v. g. in voluntate, quam quod in ipso intellectu per absolutam potentiam constituat.

Intellectio in
alieno
subjecto posita
non denomi-
naret illud
intelligens;

81. Quædam tamen notanda veniunt. Et primo quidem intellectio in alieno subjecto posita, nequaquam, denominaret illud cognoscens vel intelligens, nec proinde conferret illi ullam notitiam. Ratio est, prout communis tenet sensus, quia forma nequit suum effectum formalem præstare nisi capaci et idoneo subjecto; intellectio enim capax non est substantia materialis. Quamobrem docent theologi, quod gratia sanctificans si per absolutam Dei omnipotentiam poneretur in lapide, non redderet illum, nec denominaret sanctum, sicut denominat, redditque hominem et angelum; et similiter si calor miraculose poneretur in substantia spiritali, nullatenus calidam efficeret illam. Et ob hanc etiam causam negavimus superius in primo hujus disputationis capite, materiam primam, etiamsi sit subjectum recipiens sensationem, dici posse proprie sentire. E converso intellectio a solo Deo producta positaque in idoneo subjecto, puta in angulo humanæ mente, posset illud reddere intelligens; quia ut forma suum effectum formalem communicet, non requirit nisi aptum subjectum, cui uniatur. Si ergo Deus productam a se miraculose intellectionem angelo vel humanæ menti uniatur, quid, quæso, amplius desideratur, ut angelus et homo intelligere dicantur? Adest enim subjectum et adest forma, qua formaliter subjectum redditur actu notitiam habens objecti. Dices: deest effectio intellectionis per propriam et connaturalem causam. Concedo, inquam, idque vetare poterit, ne intellectio sic habita vitalis sit, ut statim dicam; verum equidem non video, cur vetare debeat, ne subjectum capax vere reddatur intelligens. An si Deus miraculose absque naturalium causarum adminiculo calorem apponat in ligno aliove subjecto apto, non illud vere calefiet? Atqui tamen deest, sicut accidit in casu nostro, connaturalis causa calorem gignens. Accidit, quod inter materiam primam respectu sensationis et substantiam spiritualem respectu intellectionis est quoque differentia in rationi subjecti, propter quam illa nequit proprie denominari sentiens, hæc vero potest dici intelligens. Nimirum substantia spiritalis ex

accus vero
intellectio posita
in idoneo
subjecto,

suapta natura est subjectum intellectionis, eam naturaliter exigens, quia est principium intellectivum; materia autem prima non est ex sua propria natura subjectum sensationis, sed solum quia *hic et nunc informatur ab anima sensitiva*.

Quæ cum ita sint, solutæ manent duæ priores difficultates α) et β), in fine præcedentis paragraphi propositæ. Tertia difficultas γ) non puto jure merito urgeri posse adversus nostram sententiam. Quod enim humanitas Christi Domini nequeat intelligens denominari ex increata Dei intellectione, non procedit ex eo quod intellectio sit forma, quæ nequeat denominare subjectum capax et idoneum, nisi ab ipso ex propria activitate gignatur. Et ratio est, quia sunt quoque alia attributa divina, v. g. æternitas vel duratio divina, immensitas, omnipotentia, quæ certe non denominant sanctissimam Christi Domini Humanitatem, nec suum illi communicant effectum formalem. Declaratio hujus rei ad Theologos spectat. Mihi non displicet hac in re quod docet P. Antonius Bernaldus Quiros, videlicet «hanc esse excellentiam aliquorum attributorum Dei, ut non possint communicari nisi per identitatem: sicut enim licet Deus aliqua per solam assistentiam extrinsecam communicet, ut *comple*re per modum speciei intelligibilis, ad alia tamen unionem requirit, ut ad terminandam naturam, ita ad alia ulterius poscit *identitatem*, ut patet manifeste in attributo *omnipotentia*, *immensitatis*, etc. Quæ licet nullam actionem in suo conceptu imbibant, adhuc tamen per nullam unionem communicari possunt creaturæ, ut reddatur *omnipotens*, etc.» Deinde quod intellectionem attinet; cum ex suo conceptu sit actio immanens, videtur «non utcumque debere uniri subjecto; sed ita ut ipsum informet, et in illo recipiatur: sicut enim actus substantialis vivendi, licet non petat emanationem physicam a subjecto, requirit tamen quod sit actus corporis illud informans, et in ipso receptus, ut patet in anima rationali, unde Deus non potest obire munus vitæ substantialis: ergo similiter ita dicendum de vita accidentali, ex quo Deus pertinere nequit ad hanc vitam creaturæ, et consequenter, nec reddere humanitatem *intelligentem*» (1).

Solutio
difficultatum in
fine præceden-
tis paragraphi
propositarum.

(1) Quiros, *Cursus Philos.*, tract. 6, disp. 94, sect. 5, num. 36.

Intellectus
puto extrinsecum
impressam
non potest esse
vitalis.

82. Illud secundo loco notandum venit, intellectionem, hoc pacto extrinsecus per divinam omnipotentiam intellectui impressam, nisi hic aliquo modo active se habeat saltem ad illam sibi uniendam, vitalem, ut mihi quidem videtur, esse non posse, quiddam nonnulli in contrarium insinuent. Et ratio est, quia, nisi conceptum vite communiter receptum perturbare velimus, animus vivere nequit per actum sibi nullatenus immanentem. Atqui intellectio, ad quam sive efficiendam sive sibi uniendam intellectus nullatenus active concurrat, quamque a solo Deo productam recipit dumtaxat, omnino sicut calorem ab igne emissum recipit lignum, in nullo sensu dici potest immanens. Præterea actio ejusmodi est perfectissime transiens, nec ulli agenti est immanens; non Deo, ut patet; non intellectui, qui respectu ejus mere passive se habet. Ergo per hujusmodi intellectionis actum mens vivere dici non potest.

Nec mihi objicias primo intellectionem in suo conceptu non importare physicam actionem, unde etiam Deus per improductam intellectionem vivit.—**Quamvis enim** id verum sit, non minus tamen verum est, actum vitalem debere esse immanentem, ac debere inesse non a principio extrinseco, sed ex ipsius subjecti, cui inest, activitate vel certe determinatione. Itaque vel sermo est de increata intellectione vel de creata. Increata, quamvis excludat actionem physice productivam, vere ab intrinseco est in Deo, qui est ens a se ex intima suæ essentiae necessitate ac determinatione existens, et intelligens intellectione secum perfectissime identificata, procul dubio est actus immanens in summo gradu vitæ purissima et per se subsistens. At creata intellectio est actus et qualitas producta. Ergo ut sit immanens, debet necessario procedere aliquo modo active ex ipso principio, in quo recipitur. Quare si ab intellectu excludatur penitus concursus activus in intellectione, qua actuatur, actus ejusmodi non est vitalis.

Nec mihi objicias secundo, intellectiones, hoc pacto animo a Deo impressas, posse dici immanentes, quia vere insunt principio, a quo ex natura sua petunt procedere.—**Nam quamvis** ex natura sua petant procedere, si reapse de facto non procedunt, de facto non sunt ab intrinseco. Et de facto

intellectus intellectiones solum divinitus effectas recipiendo, vere nihil facit, nullumve ponit actum. Atqui mens nostra, cum nullum ponit actum, nequit dici vivens in actu secundo, sed tantum vivens in actu primo. Atque hæc demum causa est, cur in *Psychologia* docuerimus in creatis non dari vitam intentionalem sine vita physica vel actione termini alicujus immanentis physice productiva (1). Concludendum itaque est, id quod alibi de vita vegetativa docuimus, ad vitam intentionalem in creatis extendendum esse, nimirum terminum actionis, qui natura sua ab immanente principio postulat produci, si miraculose producatur ab intrinseco principio, vitalem non esse (2).

Et per hæc manet soluta penitus difficultas d).

Ad e) simili modo respondendum puto. *Distinguo* itaque antec. Implicat naturaliter amorem a nobis non produci, *conc.*; per absolutam Dei potentiam, *neg.*; nam eadem videtur esse ratio pro amore, ac pro intellectione.

Ad antecedentis probationem primam, respondeo *distinguendo*: amor importat in sua ratione, id est, amor naturaliter exigit, quod sit voluntarius, *conc.*; id est ad essentialis amoris spectat, quod sit voluntarius, ita ut ne per divinam omnipotentiam existere possit, amor, quin profluat a voluntate, *neg.* Ad alteram probationem dicendum est, ita se rem habere, spectato naturali ordine, prout objectio assumit; posse tamen per virtutem divinam esse in homine amorem, quin elicatur a voluntate. Ad tertiam denique probationem respondeo, amorem liberum necessario postulare concursum ipsius voluntatis, nec posse hinc esse liberum actum, qui a solo Deo ponatur, quin ipsa nullatenus in illum active concurrat. Quare objectio nihil evincit contra stabilitam doctrinam.

Pergit solutio
difficultatum
in fine præce-
dentis
paraphrasi
propositarum.

(1) Vide *Psychol.* vol. 1.UM num. 15, pag. 51.

(2) Vide *Psychol.* vol. 1.UM num. 161, pag. 707.

§ III.—UTRUM DICTIO DISTINGUATUR AB INTELLICTIONE.

83. Postremam quæstionem aggredior, quæ ad perplexam istam naturæ intellectionis tractationem pertinet, ac brevissime expedienda est. Ut superius monuimus, actio, per quam intellectus producit verbum, nominatur *dicere*, quasi proferre vel emitte verbum: circa quam quæritur, quo pacto se habeat respectu intellectionis. In divinis, si proprie loqui velimus, non omnis intellectio est dictio, sed tantum notionalis: nempe intelligere absolutum et essenziale, identificatum prorsus cum divina essentia, commune est tribus personis, et solum prout per subsistentiam Patris terminatur, producit Verbum, quare solum Pater *dicit*, Verbum vero et Spiritus S., licet intelligunt eadem Patris intellectione essentiali, non tamen *dicunt*, quia non producunt verbum (1). Unde in divinis dicere proprie sumptum et intelligere ratione distinguuntur, prout expresse docet S. Thomas (2). Et ratio est, quia commune a proprio et essenziale a notionali saltem ratione distinguendum est. Atqui intelligere est commune et essenziale tribus Personis, *dicere* vero notionale ac proprium Patris solius. Ergo... Verum sicut minus proprie in divinis verbum aliquando acceptum est non pro persona producta, sed pro essentia intellecta, ita etiam *dicere* pro eodem sumptum est ac intelligere, et hujusmodi verbum et dictio æque convenit tribus Personis (3). Sed hæc relinquuntur Theologis.

Tractatur
quæstio de
creata
intellectione:
varia opinionone:

Si autem de creata intellectione loquamur, supposito quod in ea semper producat verbum, prout superius probatum reliquimus, nulla esse potest intellectio sine interna locutione vel dictione. Quo ergo pacto hæc inter se distinguuntur? Ratione sola distingui potest in illorum opinione, qui verbum cum intellectione identificantes, hanc seipsa

(1) Cfr. Suarez, de *Trinit.*, lib. 1, cap. 6.(2) S. Thom., 1 p. quæst. 34, art. 1, ad 3.um; quæst. 37, art. 1 et 2.(3) Vide S. Thom., de *verit.* quæst. 4, art. 2; 1.^a dist. 27, quæst. 2, art. 2; 1 p. quæst. 34, art. 1, ad 2.um

immediate procedere ab intellectu arbitrantur. Thomistæ dictionem vel internam locutionem a verbo realiter distinguunt, ab intellectione autem, quam pariter a verbo discriminari opinantur, ut vidimus, modaliter vel potius ratione distingui volunt, quemadmodum in præcedenti articulo declaratum reliquimus (1). Qui vero et intellectionem cum verbo identificant, et ab intellectu media actione prædicamentali profluere existimant, realem quoque admittere possunt distinctionem inter locutionem et intellectionem vel verbum, qualis intercedit generatim inter actionem productivam et terminum ejus. Quamvis hoc ipsum alii aliter declarent. P. Alphonsus vult locutionem mentalem esse actionem, per quam intellectus producit in se verbum seu speciem expressam, intellectionem vero formalem esse eam actionem per quam intellectus producit in se unionem verbi: «unde intellectio formalis est, inquit, quasi auditio aut perceptio rei dictæ per locutionem, quia per intellectionem percipit intellectus id, quod antea manifestaverat per locutionem» (2). Secundum P. Compton «dicere... non est intelligere utcumque, sed intelligere producendo suam intellectionem, includitque actionem physicam (nempe productivam intellectionis), simul et intentionalem (nempe ipsam formalem intellectionem vel ipsum intelligere) distinguiturque ab intelligere, sicut includens ab incluso» (3). Verum longe planior mihi simpliciorque videtur sententia Doctoris Eximii, ex quo *intelligere* sumi potest vel pro actione physica productiva intellectionis, vel pro ipsa formali intellectione, quam probavimus esse qualitatem cum verbo realiter identificatam. Si primo sensu, qui minus proprius et philosophicus est, sumatur, *dicere* idem valent, ac *intelligere*, quia prout non semel notavimus, *dicere* est producere verbum. Si sumatur in altero sensu, *dicere* vel locutio interna distinguitur ab intellectione modaliter, sicut generatim differt actio a suo termino vel effectu (4). Sententia hæc optime coheret cum

(1) Vide paragr. 1, num. 73, pag. 409 seqq.

(2) De *anim.* disp. 13, sect. 5, num. 55.(3) De *anim.* disp. 22, sect. 5, num. 11.(4) Vide Suarez, de *anim.* lib. 3, cap. 5, num. 20; de *Trinit.*, lib. 1, cap. 6, num. 5-8.